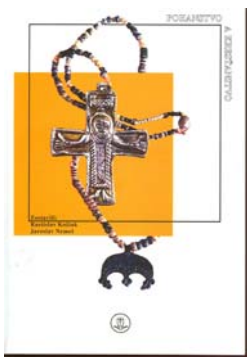

Pohanstvo a kresťanstvo. Zborník z konferencie usporiadanej 5.-6. II. 2003 v Banskej Bystrici.

Eds. Rastislav Kožíak – Jaroslav Nemeš.
Bratislava: Chronos, 2004. 320 s.

ISBN 80-89027-12-1

© Centrum pre štúdium kresťanstva. Všetky práva vyhradené. Pri citovaní prosíme dodržať autorské práva jednotlivých autorov a uvádzať zdrojovú publikáciu.

Ladislavovské cykly, pohanstvo a národná tradícia - pokus o bilanciu jednej vedeckej diskusie

Ivan Gerát

GERÁT, Ivan: *Pictorial Cycles with Saint Ladislaus, Heathendom and National Tradition – an attempt to evaluate one scholarly discussion*. In: Pohanstvo a kresťanstvo. Bratislava: Chronos, 2004, p. 227-233.

There are many phenomena that could be interpreted as the pre-Christian roots of the St. Ladislaus' cycles. But the relics preserved are not sufficient for the reconstruction of the complete line of development. The differences between the pre-Christian and medieval pictures reflect the miscellaneous transformations of the pagan heritage in the medieval times. During these transformations the pictures received several layers of meaning that were for their historical functions more important than their archaic roots.

KEYWORDS: History of Arts, Slovakia, Saint Ladislaus, Medieval Pictorial Narrative

HISTORICKÉ KORENE VEDECKÝCH PREDISUDKOV

Obrazový kult uhorského kráľa Ladislava I. v stredoveku študovalo v dvadsiatom storočí mnoho bádateľov.¹ Rozprávačským znázorneniam národného svätca sa v Maďarsku venovalo viac článkov a kníh, než obrazom svätcov celoeurópskeho významu (napr. Jurajovi, Antonovi, Mikulášovi, či svätým pannám). Tento intenzívny záujem pravdepodobne nezapríčinila len kvalita a čisto umelecký význam zachovaných diel. V štrnástom storočí síce tvorili ladislavovské cykly medzi všetkými obrazovými hagiografiami vtedajšieho Uhorska kvalitatívne aj kvantitatívne mimoriadne významnú skupinu, v nasledujúcom období ale ich význam dramaticky poklesol. Na krídlových oltároch, ktoré sa v pätnástom storočí stali vedúcim druhom umeleckej produkcie, nenájdeme už žiadne naratívne zobrazenie sv. Ladislava, zato sa však na dnešnom Slovensku zachovalo viac ako tridsať obrazových cyklov, venovaných iným svätcom.² Napriek svojej vysokej hodnote pre dejiny umenia a kultúry sa tieto témy tešili podstatne menšiemu záujmu, než *historia Sancti Ladislai*.

Na orientáciu výskumu pravdepodobne vplýval fakt, že ladislavovské cykly sa dali prezentovať ako ikonografické špecifikum uhorského umenia. Predpoklady orientácie maďarských výskumníkov na svojho národného svätca sa vytvárali dávno, prinajmenšom od devätnásteho storočia, keď Ladislava, zachraňujúceho život unesenej dievčiny ospieval

¹ Aktualizáciu vlastného bibliografického prehľadu k téme ponúka Kerny, Terézia: *Historia Sancti Ladislai. A kerlési csata ütközet ábrázolásairól*. In: *Történelem - kép. Szemelvények múlt és művészet kapsolatából Magyarországon*. Budapest 2000, s. 188-196, 196.

² K tomu viac v Gerát, Ivan: *Stredoveké obrazové témy na Slovensku*. Bratislava 2001, s. 247-274.

v epickej básni jeden z najvýznamnejších predstaviteľov maďarského literárneho romantizmu Mihály Vörösmarty.³ Príbeh národného svätca namaľovali aj v tzv. Matejovom kostole na budínskom hrade.⁴ V devätnástom storočí sa tiež našli, reštaurovali a z pohľadu vtedajšej vedy interpretovali niektoré stredoveké ladislavovské cykly. Keď reštaurátori r. 1863 študovali novoodkrýty cyklus fresiek v obci Bántornya (dnes Turnišče), domnievali sa, že Ladislava a jeho spolubojovníkov namaľovali v staromaďarských krojoch.⁵ Podobné predstavy stelesnili títo umelci aj vo vlastných kresbách a maľbách.

Rozpad mnohonárodnostného uhorského štátu zásadne zmenil predpoklady interpretácie ladislavovských cyklov u nás. Dve desaťročia prvej československej republiky síce nepriniesli do interpretácie ladislavovských cyklov nič významnejšieho, už v tomto čase sa však prejavili niektoré myšlienky, ktoré ovplyvnili neskorší pohľad na tieto diela. Monumentálna výstava slovenského umenia v Prahe r. 1937 vytýčila do istej miery už svojím názvom "Umění na Slovensku - odkaz země a lidu"⁶ rámec povojnových diskusií. Ako odkaz zeme a ľudu sa na spomínanej pražskej výstave predstavilo aj viacero diel, ktoré vznikli na objednávku predstaviteľov cirkvi, meštianstva či aristokracie. Autori výstavy vychádzali z romantického obdivu voči ľudovému umeniu a z etnografických výskumov devätnásteho storočia. Tieto romantické predstavy sa do istej miery prekonalí tým, že odmietli stotožňovať ľudové umenie s umením národa.⁷ Staršie umenie Slovenska sa malo vnímať ako dedičstvo československého národa, presnejšie jeho slovenskej vetvy, na „bohatú kultúru krajiny a ľudu“ však malo byť hrdé celé Slovanstvo.⁸ Podobne orientovanú výskumnú stratégiu v šesťdesiatych rokoch 20. storočia uplatnil Karel Stejskal.⁹

Rozpad medzivojnového Československa a revízia slovensko-maďarskej štátnej hranice sprevádzalo na maďarskej strane znovuoživenie starých snov o pôvodnej veľkosti krajiny. V tejto atmosfére písal svoje prvé knihy aj Gyula László.¹⁰ Aj jeho interpretácia ladislavovských cyklov sa stane jednou z hlavných tém nasledujúcej úvahy.

DVA POHLADY NA „POHANSKÉ KORENE“ CYKLOV

Karel Stejskal a Gyula László síce neboli najvýznamnejšími interpretmi ladislavovských cyklov v minulom storočí, určite však povedali najviac o možných súvislostiach tejto tematiky s pohanskou tradíciou. K záujmu o prežívanie pohanskej tradície priviedla obidvoch bádateľov okrem iného aj snaha nájsť také prvky cyklov, ktoré by ich spojili s modernými národmi, resp. etnikami. Národné špecifické prvky sa však usilovali nájsť v maľbách, ktoré neodlučne súviseli s modelmi obrazovej hagiografie, uplatňovanými v rámci kresťanských kultúr Európy. Napriek tomu sa ani jeden nepokúsil skúmať hagiografické *topoi*, ktoré dodávali stredovekým obrazovým cyklom ich univerzalistický charakter. Preto ani nehľadali podobné prvky či motívy v iných hagiografických cykloch európskeho stredoveku.¹¹ Obaja sa zaujímali o pohanskú

³ Por. Szabó, Júlia: Szent László, a magyar romantika hőse. In: *Ars Hungarica* 23 (1995), s. 293-299.

⁴ Kerny, o. c. v pozn 1, s. 194. Szvoboda Dománszky, Gabriella: A Mátyás-templom dekóruma. A nemzeti iskola formálói: A politika és a tudomány. In: *Tanulmányok Budapest múltjából* 25 (1996), 198-199.

⁵ Kerny, o.c. v pozn. 1, s. 193.

⁶ Por. Šourek, Karel (vyd.): *Umění na Slovensku - odkaz země a lidu*. Praha, 1938.

⁷ Šourek, o.c. v pozn. 6, s. XIV.

⁸ Z predslavu Andreja Hlinku in: Šourek (vyd.), o.c. v pozn. 6, s. XI.

⁹ Stejskal, Karel: K obsahovej a formovej interpretácii stredovekých nástenných malieb na Slovensku. In: Váross, Marian (ed.): *Zo starších výtvarných dejín Slovenska*. Bratislava 1965, s. 175-223

¹⁰ László, Gyula: *A honfoglaló magyarok művészete Erdélyben*. Kolozsvár, 1942. László, Gyula: *A honfoglaló magyar nép élete*. Budapest, 1944.

¹¹ Niektorí historici umenia pochopili, že práve takto orientovaný výskum môže byť veľmi produktívny – por. Marosi, E.: *Der heilige Ladislaus als ungarischer Nationalheiliger. Bemerkungen zu seiner Ikonographie im 14-15. Jh.* In: *Acta Historiae Artium Hungariae*, 33, 1987, s. 211-255, tu s. 241 k

kultúru aj preto, že táto ešte nebola preniknutá prvkami kresťanského univerzalizmu. V temnej minulosti, ktorá zmizla bez písomných stôp hľadali obaja také fenomény, od ktorých by sa dali odvodiť ladislavovské cykly spôsobom, ktorý by ich predstavil ako súčasť kultúrnej tradície vlastného národa či etnika. Ladislavovské cykly sa mali svojimi koreňmi spájať s archetypickými predstavami príslušného národno-etnického zafarbenia.

Podobná orientácia myslenia Gyulu László sa ukázala už v spomenutých dielach z vojnového obdobia, ktoré sa venovali životu a umeniu Maďarov pred príchodom do karpatskej kotliny.¹² Samotný príchod Maďarov (896) sa ako centrálna udalosť uhorských dejín stal obrazovou témou už v stredovekej Obrázkovej kronike.¹³ V 19. storočí sa táto udalosť stala súčasťou národnej mytológie moderného maďarského národa. Pri príležitosti osláv tisícročia od príchodu sa mu venovali monumentálne pomníky, napr. pomník na Námestí hrdinov v Budapešti či panorámu v národnom historickom parku v lokalite zvanej Ópusztaszer. Pri vchode do tohto areálu možno aj dnes vidieť bustu profesora László, čo svedčí o politickej aktualite jeho výskumov pre národné orientované kruhy v Maďarsku.

László zostal počas celej svojej vedeckej kariéry verný presvedčeniu, že ladislavovské cykly treba chápať ako cenný doklad prežívania tradície, ktorá vznikla ešte pred tým, než sa maďarské kmene premiešali so svojimi slovanskými susedmi.

Túto tézu sa pokúsil rozvinúť aj vo svojej knihe o stredovekých nástenných obrazoch ladislavovskej legendy.¹⁴ Charakter jeho argumentácie možno ilustrovať príkladom: zlatá plaketa z Ermitáže, ktorá sa podobá poslednej scéne ladislavovských cyklov má vraj potvrdzovať ich maďarskosť.¹⁵ Ostáva však nevyjasneným, prečo by šľachtického objednávateľa v stredovekom Uhorsku malo inšpirovať práve toto ikonograficky ojedinelé dielo¹⁶ a nie napríklad analogická scéna tzv. *Codex Manesse*, ktorá mu bola priestorovo, časovo i kultúrne oveľa bližšia.¹⁷ Gyula László jednoducho precenil úlohu tradície vlastného etnika na úkor vzájomného ovplyvňovania kultúr latinskej Európy. Podobný názor ako László zastával aj

problému topoi: "Als besonders bedeutend kann diejenige Auffassung betrachtet werden, daß der in ohnehin verschiedenen Zeiten entstandene Text bzw. ihre Darstellungen selbständigen Traditionen mit voneinander unabhängiger Text- und Bildtopik entstammen"

¹² Por. pozn. 10.

¹³ Pozri Dercsényi, D.; Csapodiné Gárdonyi K.; Mezey, L.; Geréb, L. (ed.): Képes krónika. Budapest 1964. Bd. 1 (Faksimile), s. 21. K interpretácii hlavne Marosi, Ernő: Kép és hasonmás. Művészet és valóság a 14-15. századi Magyarországon. Budapest 1995. s. 31-66.

¹⁴ László, Gyula: A Szent László-legendá középkori falképei. Budapest 1993.

¹⁵ Túto tézu formuloval už Géza Nagy v roku 1913. Nándor Fettich ju obohatil o motív, ktorý neskôr pomohol Lászlóvi a iným spojiť ladislavovské cykly s inými obrazovými a textovými pamiatkami: v držaní rúk dievčaťa videl obraz osobitnej ľúbostnej služby - ískania. László, o.c. v pozn. 14, s. 24.

¹⁶ Dielo sa datuje do 4. - 3. predkresťanského storočia a vykladá sa ako ohlas turecko-mongolskej epiky, hovoriacej o zmätvychvaní mŕtveho hrdinu. The Dawn of Art. Palaeolithic, Neolithic, Bronze Age and Iron Age Remains Found in the Territory of the Soviet Union. The Hermitage Collection. Leningrad 1974, s. 173 a obr. 61.

¹⁷ O západných paralelách ladislavovských cyklov písal Vizkelety, András: Höfische Legenden und die Motive der Brautentführung. In: Die Parler und der schöne Stil 1350 - 1400. Europäische Kunst unter den Luxemburgern. Bd. 4, Köln 1980, s. 144-148 a Gerát, Ivan: Willehalm und Ladislaus. Kampf und Liebe in Text und Bild. In: ARS, 1998, 1-3, s. 49-94. Popri uvedených možnostiach sa rozvinuli aj pokusy, odvodiť ladislavovské cykly z byzantského kultúrneho prostredia, napr. Vlasta Dvořáková: La légende de Saint Ladislas découverte dans l'église de Velká Lomnica. In: Buletinul Monumentelor Istorice, 1972, s. 26-42. Ku koncu svojej životnej dráhy bol László občas ochotný uznať, že impulzy prichádzajúce z rôznych strán sa nemusia bezpodmienečne navzájom vylučovať. Zhodnotenie jednotlivých hypotéz si vyžaduje dôkladnú analýzu historických kontextov - por. Klaniczay, Gábor: Az uralkodók szentsége a középkorban. Budapest, 2000, S.168.

Lajos Vargyas.¹⁸ Vyššie uvedenú paralelu, ktorú navrhol maďarský germanista András Vízkeleti¹⁹ odmietol s poukazom na rozdielnu formu stromov v oboch cykloch. Strom v spomínanej plakete sa však ladislavovským cyklom nepodobá ani o trochu viac.

László svoju argumentáciu spravidla podopiera aj folkloristickým materiálom. V maďarskej ľudovej balade „Molnár Anna“ sa tiež hovorí o únose dievčiny a o odpočinku pod stromom. László ju ako prvý spojil s interpretáciou ladislavovských cyklov. Vo svojej interpretácii balady zdôraznil podobnosti: únosca si berie unesenú na koňa, potom s ňou odpočíva pod stromom a napokon mu dievčina mečom zotne hlavu. Medzi obrazovými cyklami a baladou však existujú aj závažné rozdiely, ktoré už nezapadajú do dôkazu identity. László iba čiastočne akceptoval skutočnosť, že v balade nejde o odpočinok po boji, ale o klamný oddych pred vraždou z pomsty. Medzi takmer štyridsiatimi viac či menej známymi príkladmi ladislavovských cyklov by sa odpočinok únoscovi pod stromom dal vidieť nanajvýš v slovinskej obci Turnišče. Ostatné rozdiely sú však ešte závažnejšie: v balade chýba osoba, ktorá by zodpovedala svätcovi, nie je tam žiaden záchranca. Unesená prekonáva únoscovi celkom sama. O týchto rozdieloch László mlčí. Namiesto analýzy rozdielov nám svoju hypotézu ponúka v rétoricky lákavom balení – balada sa vraj dokonale zhoduje s textom, ktorý sa stal základom ladislavovskej legendy. Napriek odlišným názorom niektorých etnografov sa dokonca nezdráha, interpretovať baladu ako súčasť tradície, rozprávajúcej o pohanskom hrdinovi.²⁰ Medzi etnológmi sa identitu balady a ladislavovskej legendy pokúšal obhájiť Lajos Vargyas.²¹ Starobylosť a etnický charakter balady majú dokazovať podobné motívy v epike niektorých sibírskych národov, teda z oblasti, kde ležala pravlast maďarských kmeňov. Autor však sám pripúšťa, že tieto motívy sú podstatne pretvorené.²² László a Vargyas vyprovokovali aj odpoveď germanistu Andrása Vízkeletiho, ktorý videl rozhodujúci prameň ladislavovských cyklov v časovo a kultúrne bližšej západnej tradícii.²³ Texty, v ktorých mu Vargyas a László odpovedajú, obsahujú viac výkričníkov, než skutočných argumentov.²⁴

Pozoruhodné sú časové aspekty ponúkanej interpretácie: Stredoveké umelecké diela sa kladú medzi vybrané skutočnosti z hlbokej minulosti (zlatá plaketa z Ermitáže) a z novovekého folklóru (balada), aby sa v súlade s národno-etnickými predstavami, koreniacimi v devätnástom storočí dokázal ich etnický charakter. Ladislavovské cykly sa využívajú pri konštruovaní mýtu hrdinu, ktorý údajne žil v predstavách maďarského etnika od predhistorického obdobia až po prítomnosť. Konštruovanie pohanskej tradície bádateľa zaujalo oveľa viac ako večný život, ktorý svätcovi pripisovala kresťanská tradícia. Vytvor novodobého bádateľa, nemysliteľný bez znetvorenia historického času má byť pre interpretáciu obrazov dôležitejší, než ich bezprostredný ideový kontext. Jeho úsilie zaplniť historické medzery retrodikciou²⁵ je teda sotva prijateľné, lebo nezohľadňuje dôležité historické pramene z obdobia, ktoré sa pokúša premosť.

Karel Stejskal uverejnil už v roku 1965 štúdiu o stredovekých nástenných maľbách na Slovensku, v ktorej na základe iných východiskových predpokladov rozvinul analogicky

¹⁸ Vargyas, Lajos: Nomádkori hagyományok vagy udvari lovagi toposzok? A Szent László hagyomány vitájához. In: Ethnographia, XCIV (1983), s. 298.

¹⁹ Vízkeleti, o.c. v pozn. 17

²⁰ László, o.c. v pozn. 16, s. 25

²¹ Vargyas, Lajos: Kutatások a néballada középkori történetében. In: Ethnographia 71 (1960), s. 479-518. Vargyas, Lajos: Honfoglalás előtti műveltségünk maradványai a néphagyományban Budapest, 1967. Por. aj pozn. 18 a 20.

²² Vargyas, Lajos: Honfoglalás előtti hagyományok Szent László legendájában. In: Mezey, László (Hrsg.): Athleta Patriae. Budapest 1980, s. 11-18.

²³ Vízkeleti, András: Nomádkori hagyományok vagy udvari-lovagi toposzok. In: Irodalomtörténeti közlemények 85 (1981), 243-275.

²⁴ Vargyas, o.c. v pozn. 18, sl 296-301, László, o.c. v pozn. 14, s. 41-42.

²⁵ Pojem dôkladne analyzuje Veyne, Paul: Ako písať o dejinách. Bratislava, 1998, s. 88-96.

štrukturovanú interpretáciu.²⁶ Historické predpoklady jeho argumentácie tiež korenia v devätnástom storočí. Vtedy vznikla aj Máchalova kniha o slovanskej mytológii²⁷ ktorá Stejskala inšpirovala v jeho úsilí vyložiť stredoveké nástenné maľby Slovenska ako výsledok christianizácie pohanských slovanských predstáv. Z hľadiska umeleckohistorickej metódy zasa jeho výklad zaujme ako pokus o samostatné nadviazanie na ikonológiu. Jeho základné metodické presvedčenie znie: aby sme rozumeli významu a zmyslu nástenných malieb, musíme poznať historicky dané formy myslenia, ktoré v týchto maľbách našli svoj výraz.²⁸ Táto maxima síce znie trochu jednostranne, sotva sa však dá celkom spochybnit'. Menej prijateľná je však jej obsahová konkretizácia. Stejskal tvrdí, že touto formou myslenia (singulár!) bola mytológia.²⁹ Stredoveké umenie teda má byť "prevažne mytologickým". Takáto pozícia vychádza z tzv. mytologickej školy 19. storočia a vyznačuje sa zrejším redukcionizmom voči takým stredovekým formám myslenia, ktoré nemali mytologický charakter. Redukcionizmom iného druhu sa vyznačuje ďalšia Stejskalova premisa, podľa ktorej sa korene stredovekých myšlienkových foriem majú hľadať v pohanskej mytológii Slovanov.³⁰

V ladislavovských cykloch rozlišuje Stejskal dve hlbšie významové vrstvy.³¹ Obe údajne nadväzujú na také momenty praslovanských tradícií, v ktorých išlo o boj mýtického slnečného jazdca proti démonickým silám temnôt. Prvá významová vrstva sa spája s mytologizáciou prírodných síl, s bojom medzi svetlom a tmou, zimou a letom,³² ale aj s magickými jarými rituálmi „svätých svadieb“, ktoré mali zvyšovať produktivitu poľnohospodárskej práce. Odpočinok svätca vykladá práve ako magickú svadbu uprostred rozkvitnutej prírody.³³ Podobný rituál sa mal podľa princípov mytológie pravidelne opakovať ako paralela k cyklickým procesom prírody: slnečný jazdec vždy znova opúšťa svoj hrad, aby bojoval za svoju vždy znovu unesenú snúbenicu a po víťaznom boji s ňou slávil magickú svadbu. Podľa Stejskala má takéto cyklické opakovanie dokonca presný astronomický význam. Takejto interpretácii sa nedajú uprieť poetické kvality, jej spojenie so svetom predstáv starých Slovanov sa však sotva dá dokázať na základe uvedených folkloristických paralel. Stejskalova interpretácia odporuje zachovaným písomným prameňom ladislavovskej legendy, v ktorých sa téma obrazových cyklov nespája ani so svadbou zachránenej a záchrancu, ani s astronomickými význammi. Zdá sa teda, že stredovekí objednávateľia, umelci aj jednoduchí diváci neboli dostatočne vzdelaní, aby si prečítali latinské legendy a kroniky, zato im však bez ťažkostí čítali komplikované astronomicko-astrologické traktáty zo vzdialených knižníc.

Druhú významovú vrstvu cyklov podľa Stejskala tvorí apotropeická funkcia obrazov slnečného jazdca. Prekonaním svojho súperu mal kráľ uspokojiť potrebu ochrany obyvateľstva. Karol Róbert z Anjou ako objednávateľ prvých ladislavovských cyklov mal tieto významy vedome využiť nato, aby spojil dávne tradície národov kráľovstva s vlastnou osobou. Ladislava sa so slnečným jazdcom pokúša identifikovať pomocou početných „analogií“, na prvom mieste

²⁶ Stejskal, o.c. v pozn. 7, s. 196-203. Východiská svojej koncepcie predstavil Karel Stejskal už skôr. Por. Dvořáková, Vlasta-Fodor, P.M.-Stejskal, Karel: K vývoji středověké nástenné malby v oblasti gemerské a malohontské. In: Umění 6 (1958), s. 256-363. Dvořáková, Vlasta-Krása Josef-Stejskal, Karel: Zpráva o průzkumu středověkých nástenných maleb na Slovensku. In: Umění 10 (1962), s. 258f. Neskôr svoje názory formuloval opatrnejšie - por. Dvořáková, Vlasta-Krása Josef-Stejskal, Karel: Středověká nástenná malba na Slovensku. Praha - Bratislava 1978. Spomínané výskumy metodologicky analyzoval Bakoš, Ján: Dejiny a koncepcie stredovekého umenia na Slovensku. Explikácia na gotickom nástennom maliarstve. Bratislava, 1984.

²⁷ Máchal, H.: Nástin slovanského bájesloví. Praha 1891.

²⁸ Stejskal, o.c. v pozn. 7, s. 175.

²⁹ Stejskal, o.c. v pozn. 7, s. 175.

³⁰ Stejskal, o.c. v pozn. 7, s. 176.

³¹ Stejskal, o.c. v pozn. 7, s. 202.

³² Stejskal, o.c. v pozn. 7, s. 202.

³³ Stejskal, o.c. v pozn. 7, s. 199.

na základe ranostredovekej platne zo Starého Města na Morave. Táto síce nezobrazuje ani slnečného jazdca, ani bojovníka, načo však analyzovať rozdiely, keď môžeme menovať ďalšie „analogie“? Na rýchlej ceste do hlbokej minulosti spomína Stejskal síce aj svätého Juraja, avšak hneď prechádza ďalej ku klasickému príbehu Perzea a Andromédy, k egyptskému Hórovi a babylonskému Mardukovi.³⁴ Týmto spôsobom sa síce naozaj dospel k slnečným bohom, cestou však stratil takmer všetko, čo môže charakterizovať funkcie ladislavskej legendy v stredovekej kultúre.³⁵ Zároveň stratil zo zreteľa aj tematické nuansy a motívy, ktoré by mohli obohatiť analýzu obrazu. Na druhej strane si autor vypočítavaním domnelých či skutočných paralel rozšíril horizont svojho záujmu natoľko, že stratil akúkoľvek etnickú či národnú zaujatosť. V takto definovanom priestore potom ďalej rozmnožuje svojej paralely, pričom takpovediac medzi rečou, bez osobitného nadšenia spomína aj slovanské božstvo Svantovíta-Triglava. Po oslobodzujúcom otvorení horizontu interpretácie už Stejskal zjavne nevidel dôvod zotrvať pri etnickom obmedzení svojej pôvodnej tézy. Nie je ťažké pochopiť, prečo. Hľadanie etnicky definovaných archetypov nepostačuje, keď chceme obrazy vysvetliť v ich historickom kontexte. Existuje veľa fenoménov, ktoré sa dajú vykladať ako predkresťanské korene ladislavovských cyklov. Zachované pamiatky však nepostačujú na rekonštrukciu úplného vývinového radu.³⁶ Rozdiely medzi predkresťanskými a stredovekými obrazmi poukazujú zároveň na mnohostranné transformácie pohanského dedičstva v stredoveku. Počas týchto transformácií obrazy získali viacero významových vrstiev, ktoré boli pre ich historické funkcie dôležitejšie, než archaické korene.

PhDr. Ivan Gerát, PhD.; Ústav dejín umenia SAV, Dúbravská 9,
841 04 Bratislava 4 (ivan.gerat@savba.sk)

Summary

Pictorial Cycles with Saint Ladislaus, Heathendom and National Tradition - an attempt to evaluate one scholarly diskussion

Ivan Gerát

Modern Hungarian scholars, trying to define the national character of the artistict past of their country, have intensively studied the pictorial cycles with Saint Ladislaus, the unique

³⁴ Stejskal, o.c. v pozn. 7, s. 197.

³⁵ Stejskalove texty obsahujú aj viacero platných zistení: napr. na základe porovnania obrazu rytiera z Passionale Kunigundis konštatoval, že Ladislav bol podobne ako Juraj typom Krista, pričom obaja nadviazali na špecificky rytiersky výklad Krista (por. aj Vízkelety, o.c. v pozn. 1981, s. 260). Možnosti spojenia vojenského a kresťanského ideálu boli predmetom dlhých sporov. K jeho akceptovaniu napokon nevedla imanentná logika teológie, ale politická nevyhnutnosť - por. Kerny, Terézia: A katonaszentek ikonográfiájának néhány sajátossága és szerepe a középkori magyar művészetben. In: *Ars Hungarica* 12 (1984) s. 161-176, 170. Ideologické dôvody napokon vplývali aj na popularitu inak nevýznamnej vojenskej epizódy zo života sv. Ladislava v neskorostredovekom maliarstve Uhorska – por. Marosi, o.c. v pozn. 11, s. 226: "Die Frage nach den Trägern des Anspruchs für diese Thematik muß nicht nur regional, sondern auch in gesellschaftlicher Hinsicht formuliert werden".

³⁶ Marosi, o.c. v pozn. 11, s. 212: "Die Urtypen der Ikonographie sind ... keineswegs durch Denkmäler belegt"

iconographical theme of visual art in medieval Hungary. Since 1918, the political conditions were predefined for attempts to understand the cycles as a part of the cultural heritage of Tchechoslovakia. My paper focuses on the role of the heathen traditions in those scholarly debates, especially in the works of Gyula László and Karel Stejskal. The first interpreted the cycles as a part of the Hungarian (in the narrower ethnic sense) tradition, seeking his arguments in both ancient eastern art and modern folklore; the later was looking for the roots of the pictures in the tradition of Great Moravia, refering again to older artworks and to some traces of the Slavonic mythology in the folklore. Nevertheless, the both branches of reseach lead to more universal archetypes, which are not to be connected with one modern nation.